

sveta (kosmos) nije bio potreban nikakav demijurg, već da je ovaj, takav kakav je, postojao odvajkada zahvaljujući većito živoj vatri; sem što primećuje da sintagma »večno-živa Vatra« (pyr aei-zoon) u sebi nosi religiozni prizvuk, Marković i ovde želi da koriguje Aristotelovu interpretaciju, jer smatra da se iza »vatre koja se s merom pali i s merom gasi«, ne krije nikakav vremenski period nakon kojeg u vatri nestaje ceo svet (ekpyrosis), već samo »određena mera promene«, proces koji se u izvesnoj meri neprestano ponavlja. Marković sasvim razložno pokazuje da je Aristotelova interpretacija svoj razlog nalazila u filozofovoj želji da sve svoje prethodnike na izvestan način približi svome učenju.

Najzad, na kraju, treba nešto reći i o onome što Miroslav Marković naziva Heraklitovim »prosvetiteljstvom«. Upotrebljava se čak i termin »propaganda« kada se govori o načinu na koji Heraklit iznosi svoje učenje. U odgovoru na ovo, možda treba početi od osećanja o postojanju paralele, u ovom smislu, između Heraklita i Ničea (Zaratustre)! Možda bi se to savremenom terminologijom moglo nazvati sado-mazohističkim odnosom prema »ljudima«. Između cinizma i želje da im se »pomogne«. Ne može se poreći da su Heraklitovi fragmenti intonirani tako da računaju s onima kojima govore, pa možda i da će nešto od onoga u njima dopreti do njihovog uspanog bića. S druge strane, u »programskim« fragmentima 1 i 23 nedvosmisleno je izraženo uverenje o nesposobnosti »ljudi« da dosegnu »logosno«, »opšte«, da prime »znak« koji im daje Heraklit, ne veravajući i ne ubeđujući, nego samo saopštavajući ono do čega je stigao. Marković »gnomu« (gnome) naziva narodnom izrekom i smatra da Heraklitovi aforizmi imaju takav karakter. No, šta ćemo tada s njihovom nejasnošću, povezanom s apodiktičnošću? Šta sa svešću da je on sam poput Apolona u Delfima, koji niti šta kazuje, niti šta skriva, nego samo daje znake (fr. 14 – Dils, fr. 93)? Čini nam se izvesnim da je u ovom pogledu u knjizi prisutno »učištanje« našeg shvatanja prosvetiteljstva i humanizma u fragmente i učenje Efežana, kao i nekritičko pripisivanje Heraklitu zablude o nekakvoj koristi filozofije, odnosno shvatanja logosa, za svakodnevni život »ljudi«.

Sam Miroslav Marković ovu svoju knjigu naziva »skromnom«, a nama se čini da je ona otprilike i trebala da bude takva kakva je, zbog konstatacije da je jugoslovenski čitalac bio nepripremljen za novu sliku Heraklita, do koje se u poslednjim vremenima došlo. U svakom slučaju, naredna knjiga o Heraklitu, koja se bude pojavila kod nas, moraće imati u vidu sve dobre osobine Markovićeve knjige.

Grupa autora: ANTROPOLOGIJA ŽENE,

»Prosveta«, Beograd, 1983.
Privedile Žarana Papić i Lidija Sklevicky,

preveo Branko Vučićević.

Piše: Zoja Karanović

Položaj žene, njena iskustva i sudbina u kulturi, donedavno su bile problemi kojima se antropologija nije ozbiljnije bavila. Žena je sagledavana pre svega kao drugi, a njena različitost kao hendikep, prirodan i ahistoričan. Do preispitivanja ovog globalnog stava došlo je sa pokretom za oslobođenje žena, koji se javlja kao reakcija na svojevrstan »kolonijalistički« pristup određenim marginalnim društvenim grupacijama, ovde posebno ženama. Na neka pitanja socijalne antropologije počinje se gledati drugačije; specijalno na problem seksizma, odnosno segregaciju po polu. Nasuprot klasičnoj antropologiji, uspostavlja se antropologija žene. Knjiga sa istim naslovom obuhvata niz radova američkih istraživača žena o ovoj temi. Nastala je kao rezultat napora priređivača da se našoj publici predstavite ideje njenog tzv. prvog talasa.

Datim tekstovima pokreće se nekoliko ključnih pitanja za razumevanje položaja i prirode žene, bez kojih se dalje rešavanje odnosa u društvu ne može zamisliti. Ona obuhvataju probleme uslovljenosti i konkretne manifestacije podređenosti žena, kao i

traganje za mogućnostima prevazilaženja postojećeg ustrojstva.

Kako se klasična antropologija premalo bavila ženom, ovoj drugoj polovini ljudskog roda potrebno je posvetiti posebnu pažnju. Istovremeno je neophodno preispitati dosadašnje stavove o njoj, pošto je muškarac donedavno bio jedini koji je imao uvida u život »primitivnih«, pa ga je on jedini i opisivao. Muškarac taj svet, međutim, posmatra iz svoje kulture, odnosno perspektive političke moći i prevetičavanja tehnologije za domoroca. Zato on često ne uvida neke suštinske razlike u organizaciji kultura, kao što su postojanje egalitarnih zajednica, ili mogućnost da žene i muškarci žive odvojeno, ili da pri tom u društvenoj hijerarhiji zauzimaju potpuno ravnopravne položaje. Ova odvojenost je antropologiju, muškarcu, strancu, često onemogućavala bilo kakav stvarni uvid u život žene. Zato su njegovi stavovi o postavljenom problemu obavezno ostajali parcijalni. Svojim radom žene-antropolozi omogućuju uvid u neke domene koji su klasičnoj antropologiji bili potpuno nepoznati, dok perspektivom ugnjetenih one otvaraju prostore za pravilnije sagledavanje postojećih. To pokazuju i neka istraživanja obuhvaćena ovom knjigom, kao što su radovi Elinor Likok (Eleonar Leacoc), Suzen Harding (Susan Harding) i tekst koji je nastao u rezultatu zajedničkih istraživanja Rubi Rorlich-Livit, Barbare Sajks i Elizabet Vederford (Ruby Rohrlach-Leavitt, B. Sykes, Elisabeth Weatherford). Njima se potvrđuje univerzalna podređenost žene. Mada se pokazuje da ona nije tako drastična kakvom su je videli antropolozi muškarci. A uvid u fenomen ženskosti obogaćuje je novim detaljima.

Društvena inferiornost žene tumači se i održava u raznim kulturama na različite načine. Na neke od njih ukazuju radovi Džoun Bemberdžer (Joan Bemberger) i Bridžit O'Lafilin (Bridget O'Laughlin), koji se nalaze u ovoj knjizi. U istraživanjima Dž. Bemberdžer, koja su obavljena u različitim oblicima Južne Amerike, tumači se značenje određenih mitova koji govore o vladavini žena u prošlosti. Pošto mitovi u osnovi održavaju deo kolektivnog iskustva, to muškarci, kako autor misli, optužujući žene da su nekada davno nepravedno vladale, pa su im stoga preuzeli vlast, u ovim pričama nalaze izgovor za svoje ponašanje. Mit se tako iskazuje kao društvena povelja koja opravdava moć jednih nad drugima, i ujedno opominje na to da žene ne umeju da vladaju.

Tabu jedenja piletine i kozjeg mesa u nekim zajednicama Afrike rezultat je slične društvene intervencije, koja takođe odražava predrasudu o inferiornosti žena. Istraživanjima B. O'Lafilin, u Antropologiji žena, tumači se značenje pomenute zabrane u kontekstu određenih društvenih odnosa, kroz koje se ostvaruje prevlast muškaraca. Ona se realizuje kroz kontrolu nad ranom snagom (žene i deca) i sredstvima za proizvodnju. Kontrola nad ženama uspostavlja se prevashodno u procesu njihove razmene, mehanizmom bračnih transakcija. U njoj pojednako kao žene učestvuju i životinje (pilici). Na ovaj način uspostavlja se strukturalna istovetnost i metaforična sličnost između životinja i žena. Zabrana se ostvaruje na principu: nije dozvoljeno jesti isto. Tako se ukazuje na proces u kojem se kroz tabu jedenja održava status quo, ali i više od toga: »kako se »prirodna podela rada« društveno i ideološki proširuje u odnose polne neravnopravnosti« (326). Jasna je potreba sličnih analiza na primerima različitih kultura. Posebno zato što gledište o biološkim determinantama podređenosti pola još uvek nije odbačeno. O tome se posebno govori u uvodnom tekstu knjige, autora Ernestine Fridl (E. Friedl).

Širu platformu za pomenute analize postavila je Gejli Rubin (Gayle Rubin) u svojim tumačenjima Levi-Strosove »Osnovne strukture sredstva« i nekih zanemarenih implikacija psihoanalize. Levi-Stros je, kako smatra G. Rubin, objasnio mehanizam pomoću kojega određeni društveni aparat transformiše bića ženskog roda u sirovine i dalje od njih oblikuje pripitomljene žene kao proizvode. Suština sistema sredstva, kako on smatra, počiva na razmeni žena između muškaraca. Kako su u toj transakciji žene objekti manipulisanja, to omogućuje da nad njima muškarci ostvaruju moć. Ova pojava polnog ugnjetavanja uslovljena je, dakle, događajima unutar društvenog sistema, a ne biologijom. Iz sistema sredstva proističu neki opšti zakoni organizacije ljudske polnosti – tabu rodoskrvuća, obavezna heteroseksualnost i asimetrična podela polova, pri čemu se ženska polnost spušta. Levi-Stros, mada opisuje sistem srodstva, ne

objašnjava i mehanizme njihovog obnavljanja i posledice koje on izaziva. Po tumačenju G. Rubin, psihoanaliza daje odgovore na ovo važno pitanje. Ona opisuje dejstvo pravila polnosti na pojedinca, odnosno mehanizme kojima se polovi dele i deformišu. U sklopu takvih viđenja, »srodstvo je aktualizacija biološke polnosti na društvenoj razini; psihoanaliza opisuje preobražaj biološke polnosti pojedinca tokom usvajanja kulture« (127). Stvaranje »ženskosti« u tom procesu, iz perspektive G. Rubin, prema Frojdovim primerima, jeste opis svih brutalnosti kojima se jedna skupina, prilikom svoje socijalizacije, »priprema da živi s vlastitim ugnjetavanjem«. Ova činjenica, kako autor teksta upozorava, upućuje na potrebu reorganizacije područja pola i roda, odnosno na temeljno razrešenje krize kulture.

Mehanizme koji ženu dovode u podređeni položaj nastojali su još ranije da opišu neki istraživači muškarci. Tako je Engels prirodno ugnjetenosti žene objašnjavao iz prvobitne podele rada po polovima, na taj način uspostavljajući uzročnu vezu između podređenosti žene i pojave eksploatorskih klasnih odnosa, mada se ta uzročnost, kako pokazuje En Lejn (Ann Lane) u tekstu ove knjige nikako ne da dokazati. Istovremeno, žene-antropolozi ne prihvataju tezu po kojoj je u procesu podele rada lov (muški posao) omogućio pojavu kulture, a ženu, koja se nalazila izvan njegovog konteksta, potisnuo u njene marginalne prostore. Ipak je činjenica da žena u tim prostorima egzistira. Temeljnu logiku na kojoj počiva pretpostavka o manjoj vrednosti žene pokušava da otkrije Šeri Ortner (Cherry Ortner) u jednom od tekstova ove knjige. Ona ukazuje na društvene i kulturne mehanizme koji tu logiku stvaraju, prevashodno polistovećivanjem i simboličkim povezivanjem žene sa prirodom. Pošto projekat kulture ide u suprotnom pravcu, prevazilaženju i potčinjavanju prirode, to se, razumljivo, žena pokazuje kao manje vredna. Cela shema je međutim, kako autorka pokazuje, samo konstrukcija.

Na kraju se ispitivanjima Šerli Ardner (Shirley Ardner) uspostavlja paralela između nekih pokreta kamerunskih žena i borbe za emancipaciju na Zapadu. Oni su, kako se misli, različita ispoljavanja jedne iste težnje za poštovanjem polnosti, ne samo u najužem smislu, već i jednog opštijeg modela ženskosti, čije je priznavanje neophodno za oslobađanje određenih snaga i nezavisnosti. U tom smislu, feminizam i nije ništa drugo nego formulisanje odgovora na pitanje šta znači biti žena. Teško je poverovati da se iko slobodouman sa ovako postavljenim problemom ne bi složio.

Ostaje još da se sagledaju osnovni postulati Antropologije žene. Žena u svetu koji poznajemo podređeno je biće. Uzroci te podređenosti još su uvek nedovoljno ispitani. Radovi u ovoj knjizi upućuju na određene puteve istraživanja. Žena jedino zajedno sa muškarcem može težiti prevazilaženju ovakve situacije. U tom cilju potrebno je da se oslobodi predrasuda koje o njoj kao o biću postoje. Ujedno je neophodno da nastavi traganje za sopstvenim identitetom, bez obzira na to čime će ono rezultirati, identifikacijom njenih suština sa muškim, ili definisanjem jednog novog modela »ženskosti«. Antropologija žene u tom kontekstu nije pokušaj uspostavljanja jedne nove nauke, koja bi žensko biće posmatrala izdvojeno iz opšteljudskog, nego intencija trenutka, da se na određene, do sada nevidljive probleme baci nešto svetlosti.

AKTUELNA PITANJA NAŠE JEZIČKE KULTURE, »Prosvetni pregled«, Beograd, 1983.

Piše: Dunja Jutronic-Tihomirović

Knjiga »Aktuelna pitanja naše jezičke kulture« predstavlja zbornik radova sa savetovanja o jeziku koje je održano u travnju 1982. na jezičko-književnoj tribini biblioteke »Petar Kočić.« Sastoji se od tri dela: 1. Izlaganja o jeziku, gdje prvenstveno prevladavaju teme o jezičkoj standardizaciji, tj. jezičkoj normi u hrvatskosrpskom jeziku, o tuđicama u našem jeziku, zatim slijede teme o raznim vidovima krize našeg jezika. Nekoliko članaka posvećeno je problemima prevodilaštva, govorno-jezičkim poremećajima i pitanjima govora kod djece; 2. Slijedeći dio knjige sačinjavaju referati s »okruglog

stola« koji je bio posvećen jezičnom izrazu u kazalištu, na radiju i televiziji, gdje se uglavnom s praktičkog staništa razgovara o problemima govora u navedenim medijima; 3. Na kraju je obimna diskusija povodom referata.

Detaljnije ćemo se osvrnuti na nekoliko tema kojima je u ovoj knjizi posvećeno najviše pažnje i prostora, a koje su, kako izgleda, danas u žarištu jezičnih preispitivanja. To su teme o stanju hrvatskosrpskog jezika i pitanja upotrebe tuđica u našem jeziku. (Potvrdu o aktualnosti ovih tema nalazimo u još jednoj knjizi: »**Jezik u savremenoj komunikaciji**«, Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1983, koja je također zbornik s naučnog skupa o jeziku u organizaciji Marksističkog centra i beogradskog Filološkog fakulteta).

U nizu mišljenja o tome što je to jezični standard, kako pomiriti proces normiranja jezika s jezičnom tolerancijom, što spada u standardnu štokavštinu i njene varijante, itd. — ukazat ćemo na ona najpozitivnija i najkonstruktivnija. Očito je da norma književnog ili standardnog jezika nije više onako čvrsta kao što je nekad bila. Naglašava se, međutim, da je neslaganja u pojedinim problemima uvijek bilo, ali ta neslaganja nisu utjecala na lingvističko gledanje da je hrvatskosrpski član južnoslavenske porodice jezika, pošto je u jeziku postojala i ostala jedinstvena osnova, a to su novoštokavski govori i njihova gramatička struktura. Postoji, dakle, lingvistički gledano, jezično jedinstvo i standard koji je na tom jedinstvu zasnovan. U jednom od referata postavljena je dilema o tome da li je dobro da se u Srbiji uzdržavaju od normativnih zahvata u jeziku samo zbog toga da se ne bi nanijela šteta jezičnom jedinstvu s drugim republikama. Povodom toga, akademik Pavle Ivić je naglasio da bi udaljšavanje bilo nepoželjno i da je važno da su u našoj literaturi razlike što manje i da je čitljivost među varijantama što veća, kao što bi udaljšavanje od sadašnje norme značilo udaljšavanje od drugih naroda koji se služe istim jezikom. Još je u nekoliko navrata podvučeno da je lingvistički, a i društveno, opravdanije da se održava povezanost među drugim sistemima istoga jezika.

Na vrlo sličan način trebalo bi prilaziti i jezičnoj normi, u kojoj podsistemi pružaju potencijal za proširenje osnove književnog standarda. Time bi se norma više zasnivala na jezičnoj praksi, da bi se uspostavio normalniji odnos između književnog standarda i jezične prakse. Jezik ima svoj tok, ima kolika da je društvena kontrola nad njim, on ide svojim putevima. Dakle, vraćanje na staro je nemoguće. Ono što je potrebno u ovom trenutku jest rad na proučavanju pojava koje su u toku, opisivanju jezičnih procesa koji su vezani za društvene promjene, a uz to bi nam dobrodošla određena jezična politika. U toj politici potrebna je širina. Koji bi mogli biti osnovni ciljevi naše jezične politike? Ljubiša Rajić, na primjer, smatra da je potrebno jačanje ravnopravnosti svih jezika u obrazovnoj i javnoj upotrebi. Trebalo bi, također, dati naročiti značaj nastavi maternjeg jezika i podsticati rad na izučavanju našeg jezika.

Najvažnije od svega jest da se donese nedvosmislena odluka da li od varijantata stvarati dva, tri ili četiri standarda, ili raditi na očuvanju jezičnog zajedništva. Ovo nije pitanje lingvističke prirode, već je to političko pitanje. Mi se još uvijek sporimo da li se radi o jednom jeziku s dvije varijante, jednom jeziku s četiri varijante, ili se radi o dva, pa čak i četiri jezika.

Govoreći o jezičnoj toleranciji i jezičnoj širini, Pavle Ivić je naveo nekoliko zanimljivih primjera lektorskih ispravaka koje se u ovom slučaju nisu odnosile na protjerivanje stranih riječi, već na primjere gdje se lektor odlučivao za jednu od domaćih riječi bez pravog opravdanja zašto je drugu izbacio iz teksta. Na primjer, Pavle Ivić je primijetio da se vrlo uvijek zamjenjuje s **veoma**, **doduše** s **istina**, **skoro** s **gotovo**, **doba** s **razdoblje**.

Pošto se u ovom slučaju radi o srpskim tekstovima, prednost se, izgleda, daje srbizmima (ne zna se po kakvim kriterijima), ili riječima koje su dalje od običnog, npr. riječ **jak** zamjenjuje se sa **snažan**. I tako, jedne riječi tjeraju se iz jezika, dok se druge priznaju, pa i u onim slučajevima gdje se radi o sinonimima. Uz ovakve primjere umjesno je govoriti o **umjerno**j normi za koju su se neki znanstvenici zalagali. Tako ne bismo strogo govorili o pravilnoj ili nepravilnoj upotrebi, o crnom ili bijelom, već bi u širu oblast jezično-komunikacijske norme koja ne bi bila označena kao pogrešna ušli izrazi iz kolokvijalnog

gradskog govora, publicistike, štampe, govora radija i televizije, kao poslovni i stručni izrazi.

Radiove Sinić napomenuo je nešto što se u pristupima jeziku vrlo rijetko naglašava, a to je da bismo se u pitanjima jezične norme i širim pitanjima jezične kulture mogli oslanjati više na metodologiju stilistike i moderne lingvistike, a ne samo tridicionalne i normative gramatike. U takvom jednom pristupu i normativistika bi napredovala jer se ne bi morala boriti varijanti i varijacija, već bi ih kao takve prihvatila, a prihvaćanjem bi ih mogla teoretski i praktički obraditi i vrednovati.

O **tuđicama** je na raznim mjestima i u raznim prigodama mnogo rečeno. Dobija se utisak da su one krive za mnoge naše jezičke boljke i kad bismo ih se mogli riješiti, skoro da bismo riješili sve naše jezične probleme. Tuđice su, na primjer, krive što se naš književni jezik »razišao« sa svojom narodnom osnovom, kako to smatra Dragiša Vitošević, i u tom procesu narodna osnova se zanemaruje i premlađo proučava. Dobar slikovit odgovor na ovakve prigovore naći ćemo kod pisca Milovana Danojlića, koji kaže da narod nije onamo gdje je bio pre pedeset ili stotinu godina, i da se može još naći koji ratar čiji govor puca od zdravlja, samo — kako da njegov govor sebi postavimo kao uzor i mjeru. Mi ne živimo ni čobanski ni ratarski (str. 254).

Da li, na primjer, riječ **simbol** znači isto što i **znamen**, **znak**, **znamenje**, **oiličenje**, **otjelovljenje**? Da li se riječ **nišana** stvarno može zamijeniti s **tančina** i **prelljev**? Što se događa kad se riječ stranog porijekla pod svaku cijenu mijenja s domaćom riječju, naročito u lektorisanju tekstova, naveo je akademik Pavle Ivić. Na primjer, riječ **apstraktan** zamjenjuje se s **nezamisliv**, **banalan** s **uopćen**, **intelektualci** s **učeni ljudi**, **ton pričanja** s **način pričanja**, **normalan** s **razumljiv**, **karakterističan** s **zanimljiv**, itd. Vrlo je jasno da je svaki put upotrebljena riječ drugačijeg značenja i time je iskrljvena poruka teksta.

U knjizi nalazimo i druga trezvena mišljenja o tuđicama, u kojima se naglašava da su nam strane riječi potrebne i da one same po sebi nisu problem, već da je jedino u pitanju njihova kriva upotreba. One postoje u našem leksikonu, a time se naš jezik i kultura samo bogate, imamo veći izbor riječi koje se onda mogu adekvatno upotrebiti u raznovrsnim funkcionalnim stilovima. Jasno je, kako je u diskusiji kazao Ranko Bugarski, da u urbanim sredinama druge polovice dvadesetog stoljeća ne možemo više govoriti narodnim jezikom koji po svom duhu pripada našem selu iz prošlog stoljeća. »Dopalo se to nama ili ne, civilizacije nema bez stranih riječi, pa stoga bez njih danas ne može ni naš jezik, kao ni bilo koji drugi moderni jezik« (str. 306).

Knjiga »**Aktuelna pitanja naše jezičke kulture**« pruža nam uvid u naše zablude o jeziku, ali nas u isto vrijeme uvodi u splet pitanja koja bi se trezveno mogla riješavati i riješiti svjesnim zalaganjem stručnjaka koji imaju punu moralnu, kao i finansijsku, podršku naše zajednice.

SVETA LUKIĆ: »U MATICI KNJIŽEVNOG ŽIVOTA«;

»Gradina«, Niš, 1983.

Piše: Boško Tomašević

Svojevremeno, u »Presentation des Temps modernes«, Sartr je pisao: »Za nas pisac nije ni Vestalka, ni Ariel: on je saučesnik (...). Kako pisac nema mogućnosti da izbjegne, mi hoćemo da on tjesno prigrlji svoju epohu; ona je njegova jedina šansa; ona je stvorena za njega, a on je stvoren za nju (...). Pisac je u situaciji svog vremena«. Ove nas reči bez ikakve korektore tesno vezuju za knjigu o kojoj želimo da pišemo. Reč je o poslednjoj knjizi Svete Lukića »Umetnici književnog života« (1983), koja u svojoj »konkretizaciji angažovanosti« prevodi istu »iz'neposredne spontanosti u smišljenost čina«. Nastali iz brevijara stalnih opredeljenja »u situaciji«, ovi se tekstovi, pisani između 1953. i 1983. doimaju danas, govoreći unutar izvesne uopštenosti, kao rečiti prevodnici smisla (»sens«) one književnosti »koja združuje i pomiruje metafizički apsolutum i realitet istorijskog fakta«. Takva se književnost, na podlozi najbolje tradicije, može označiti Sartrovom sintagmom —

literatura praxisa. Izvesno je, međutim, da se ovakva literatura definiše ne samo svojim odnosom prema aktuelnom i spontanom, već i svojim stavom prema budućnosti, pri čemu, noseći i vanvremenske predikate, stalno čuva svoju čistotu na relaciji između moralnih i estetskih imperativa.

Koje se osnovne linije Lukićevog tridesetogodišnjeg angažmana očituju knjigom »U matici književnog života«? Sam Lukić, u tekstu »Mali istorijski podsetnik«, veli: »Pokušavajući da razjasnimo kompleks odnosa koji je obuhvaćen pojmom književnog života, mi smo u našoj sredini od oslobođenja dosad akcentovali sledeća pitanja: veza partije i kulture, partije i književnosti; današnja angažovanost pisca, posebno pisca u socijalizmu; uloga književne i kulturne politike; finansiranje kulture; vrhunska i masovna kultura; književna organizacija i stvaralaštvo, a posebno pitanje književnih grupa i okupljanja pisaca po afinitetima; problemi izdavačke delatnosti — od tiraža knjiga do sastava redakcija; listovi i časopisi; nagrade, konkursi i drugi oblici stimulisanja književnosti.«

Međutim, u svojoj knjizi Lukić se ne pojavljuje samo kao svedok naših književnih prilika između 1953. i 1983. već i kao učesnik. U tom smislu, njegovi prvi projekti individualnog angažovanja, s obzirom na usmerenje, mogu se definisati trima modelima književnog angažmana uopšte. Prvi model Lukićevog književnog angažmana izražava se unutar ravni moralnog prispeća kao bitno egzistencijalnog čina književnog estetičara, teoretičara i kritičara; drugi model literarnog angažmana premešta naglasak s moralnog delovanja, u najširem smislu reči, ka delovanju unutar čiste književnoestetske akcije, koja vazda stoji u blizini prvog modela koji se, u takvoj sprezi, uvek ukazuje kao ne-utopijska-latentna materija »otkrivenog subjekta sveta«. Konačno, treći model književnog angažmana otkriva se u »krajnjoj objektivnosti in spe«, u kojoj angažman nalazi ono »uopšte svojevoje intenciranja«, sadržavajući »jastvo i svet«, u kojeg razmak između subjektivnosti i objektivnosti, kako veli Bloh, iščezava. Item: klimaks književnog angažovanja u Lukićevom slučaju ukazuje se tako, u svojoj nutрини, kao prisutnost prezenta obuzetog vrednošću ne-utopijski-latentne materije književnosti same. Njegov istinski posao u bitnom izgleda nam panesejistički, pri čemu esejizam konvergira ka planu čiste literarnosti »u smeru jedne konačne figure« univerzalnog književnog. Ne bavi se stoga Lukić u najboljim svojim časovima Krležom i Sartrom. Krležom, pogotovo! Jer, čini nam se, ovo govorimo s punim uverenjem, da Lukićevo shvatanje Krleže, u moru bibliografije Krležijane, preskače nekoliko dolazećih vekova koji će, ukoliko ne uzmu u obzir Lukićevu »šifru« za ovog umetnika, isuviše dugo, nepotrebno ahasverovski lutati tražeći Krležinu literarnu differentiae specifica. Kada Lukić kaže: »esejizam i jeste Krležina vokacija, možda najzvernija«, onda tome viđenju valja bez rezerve verovati. Ova Lukićeva rečenica nije, naime, potekla iz dugogodišnjeg studija, već iz jednog sasvim suprotnog smera: sred njutnovskog gledanja pada jabuke. Mi na ovaj način sasvim nespretno ukazujemo na Auroru tumačenja i razumevanja Krležine opera litteraria. Krležin panesejizam nije ništa drugo do »ono što liči na celinu Krležinog intimnog bića, na njegovu pravu prirodu«, čime smo upućeni »ka novim visovima buduće sintetične umetnosti i stvaralaštva uopšte«.

Zadržali smo se tek na crtežu Lukićevog angažmana u matici književnog života. No, ukoliko ovaj crtež, na svojoj produžnoj liniji ka slici, doprinese razumevanju znaka, figure literarnog angažovanja (engagement) »unutar vlastite produžne crte čovekove«, onda će traganje za bezbrojnim svedočanstvima još koje se nalaze u Lukićevoj knjizi, biti upućeno ka realnoj šifri jednog književnog Znaka, čija se bit uočava tek u krajoliku prirodnog vremena panesejizma, koji se izlaže i dočarava ljudske crte lica koliko god u svetu u kome živimo, toliko i u nekom potonjem svetu u kojem Lukićeva knjiga već sada vidi svoje vreme.